

názory & vzdělávání

Konzervativní nebo progresivní vize budoucnosti práce?¹

Žiga Turk

Policy Paper č. 8/2019

¹ Policy paper je zkrácenou verzí kapitoly Konzervativní nebo progresivní vize budoucnosti práce?, která vyšla v publikaci *Pravicová řešení politických výzev pro rok 2019* (Tungul 2018).

názory & vzdělávání

Shrnutí

Rychlý rozvoj digitalizace, robotizace a umělé inteligence podle očekávání změní množství, povahu a typ práce vykonávané lidmi. Politicky se jedná o volbu mezi společnostmi, „která pracuje, aby žila“, nebo společnostmi, „která žije, aby pracovala“; mezi vnímáním světa jako místa přebytku, nebo nedostatku. Klíčovým doporučením je zachovat sociální roli práce a odmítnout politiky eliminující práci a podporující zahálčivost. Státy by měly zavést politiky, které podporují technologický pokrok, ale i sociální inovace, jež povedou k pružné a odolné společnosti schopné reagovat na zvraty způsobené technologiemi.

Současný stav

Technologické změny jsou v současnosti rychlé a stále se zrychlují. Revoluci v komunikačních technologiích podporuje samotný proces inovace. Nikdy předtím nemělo tolik lidí tak snadný přístup k tolika znalostem a vědomostem a nikdy dříve nebylo tak jednoduché spojit se s dalšími vzdělanými a mocnými lidmi. Existují obavy, že inovace zabíjí pracovní místa rychleji, než utváří nová. Komplikovaný termín pro pojmenování tohoto fenoménu je „lidská nadbytečnost způsobená stroji“. Příbuzným tématem, jemuž se dostává mnoho pozornosti, je „konec práce“, který je často vnímán jako hrozba, což je zajímavé, protože většina lidí se těší na víkend, dovolenou a na to, jak půjdou z práce domů. Navíc obavy z konce práce se objevují ve stejnou dobu jako debata o migraci a stárnutí obyvatel. Potřebujeme méně nebo více práce? A proč nás možný konec práce zneklidňuje?

Tyto otázky jsou předmětem živé diskuze, protože práce je určující prvek lidské civilizace. Práce znamená jídlo a jídlo znamená přežití. Lidé nepracovali jen kvůli přežití, práce rovněž strukturovala společnost a ospravedlňovala rozdíly. Meritokratická společnost ocenila ty, kdo pracovali nejvíce a nejchytřeji, a očekávala od nich, že ji povedou. Role práce jde proto mnohem dál než jen k zajištění věcí potřebných k přežití. Pracovní podmínky ovlivňují tři trendy, (1) hospodářská, politická a informační globalizace; (2) digitalizace komunikace, zpracování informací, produkce; a (3) rozvoj strojové inteligence.

Globalizace. Svět je natolik propojen, přeprava zboží tak levná a tok kapitálu tak neomezený, že už není možné si myslet, že jedna část světa si může zachovat pracovní místa na úkor jiné. Můžeme se utěšovat, že máme vzdělanější pracovní sílu, že budeme pracovat inteligentněji a budeme tedy lépe placeni, ale taková strategie nebude mít dlouhého trvání. Konkurence je a zůstane celosvětovou, a to platí i pro zisk.

názory & vzdělávání

Digitalizace. V oblasti vědy, technologií a podnikání je pokrok spojen s exponenciálním růstem v oblasti digitálních technologií. Rychlost programování, přenosu dat a paměťová kapacita se přibližně každé dva roky zdvojnásobí.

Umělá inteligence je zvláště rušivý faktor. Stroje vykazují ty rysy lidských bytostí, na které jsme nejvíce pyšní: inteligenci a racionalitu. Technologie jako internet věcí (technologie, která napojuje věci každodenního užití na internet) připojuje senzory na počítačové sítě, napojeny jsou i kamery a mikrofony a stávají se obrazně řečeno rukama a očima zasíťovaných počítačů. Myšlenka, že počítače jsou izolované od skutečného světa a chybí jim tedy heideggrovské „bytí ve světě“ (Dreyfus 1991), je zcela mylná.

Exponenciální růst. Stroje se stávají schopnými interakce se skutečným světem a zásahu do něj. Cena hardwaru klesne přibližně každé dva roky o polovinu. Víra, že počítače budou schopny dělat vše od řízení aut po hraní šachů na úrovni velmistra, je odůvodněná. Zcela otevřenou otázkou ale je, zda to znamená a zda by to mělo znamenat, že skončí práce. Pro řadu lidí je stále složité pochopit pojem Smart City. Slovo „smart“ překládáme jako „chytrý“, ale znamená také pokrokový, úsporný, zjednodušující či sjednocující. Koncept chytrého města nepostaví nový obchodní dům ani plošně nezvýší příjmy jeho obyvatel, ale prosadí projekty, které ušetří náklady, usnadní komunikaci mezi občany a úředníky a přinesou nové možnosti. Město Písek je průkopníkem tohoto konceptu v České republice a jako takové je vhodnou případovou studií pro analýzu aplikovatelnosti tohoto konceptu v místním prostředí.

Analýza

Lidská vynalézavost se vždy snažila vyrobit více a pracovat méně, ačkoliv ne každý to vítal. Nejznámějším příkladem z historie je hnutí Ludditů na počátku 19. století, druhé období velkého strachu z „konce práce“ nastalo v 60. letech 20. století. Třetí éra obavy z vymizení práce nastala teď. Nadcházející vlna automatizace zničí špatně placená nekvalifikovaná pracovní místa a zachová ta, která vyžadují kreativitu nebo sociální inteligenci. To může vést k polarizaci pracovního trhu mezi relativně bezpečnými a dobře placenými kognitivními pracovními místy a bezpečnými, ale málo placenými povoláními zahrnujícími interakci mezi lidmi a manuální prací.

Optimistický pohled: týmová práce člověka a stroje

Pohled, který má otupit strach z „lidské nadbytečnosti způsobené stroji“, mluví o spolupráci strojů a lidí. Lidé mají stejně jako stroje své silné stránky a mohou se doplňovat. Týmová práce člověka a stroje se stane novou normou. Dovednosti jako kreativní a etické myšlení budou doménou lidí, zatímco rutinní činnosti budou

názory & vzdělávání

vykonávat stroje. Pracovní prostředí rozšířené o IT doplní do pracovní síly hendikepované a starší pracující. Digitalizace a síťování umožňují práci z domu. V budoucnosti se rozšíří nezávislá práce, kterou umožňuje rozvoj digitalizace. Tento posun od stálých zaměstnání k relativně velkým organizacím kontingentní nezávislé práce je přímým i nepřímým důsledkem technologického rozvoje. Dnes je mnohem jednodušší najít člověka na částečný úvazek nebo na projekt. Technologie vytváří nový druh pracovníků: digitální nomády. K práci používají IT a mohou tak pracovat pro kohokoli a kdekoli na světě. Pracovní legislativa ale tomuto typu flexibility mnohdy stojí v cestě a není schopna pracovníkům v kontingentní práci zaručit sociální jistoty. Široká plejáda platform spojuje lidi kolem společného projektu, vytváří virtuální společnost nebo spojuje umělce/dodavatele (programátory, spisovatele, a hudebníky) se zákazníky (uživatelé softwaru, čtenáře, posluchače). Takovou platformou je i *Wikipedie*, jejímž společným cílem je vytvořit encyklopedii. *Blogger*, *Medium* a *WordPress* používají lidé, kteří chtějí psát a číst blogy. Tyto platformy nemusí nutně umožnit monetizaci práce. Lidé ji dělají zdarma. Nicméně jim umožní pracovat a za práci získat odměnu – možná ne finanční, ale formou jiného typu uznání. Ukazují, že „ekonomika“ je možná i tam, kde měřítkem věcí nejsou peníze a kde cílem práce není přežití.

Levicový pohled: Eliminace práce

Mnoho levicových myslitelů vidí současnou technologickou revoluci jako nástroj vytvoření utopického ráje na zemi. Jejich argumentace je následující: lidská práce už nebude potřebná, bude ji vykonávat umělá inteligence a roboti. Jelikož práce zmizí, nebude determinovat ani sociální postavení. Všichni lidé si mohou být rovni, pokud najdeme způsob, jak „spravedlivě“ distribuovat hodnoty vytvořené stroji. Všem podle jejich potřeb. Zrušení kapitalismu je základním cílem narativu progresivní levice o „konci práce“. Vidí komputizaci a robotizaci jako příležitost spojit technologickou modernizaci a společenský pokrok. Podle nich je stav, kdy člověk nemusí pracovat, aby žil, lidským právem.

Pravicový pohled: Práce je důležitější než volný čas

Práce není evropský sociální konstrukt 18. století, což dokazují již velmi staré texty, které zachycují a popisují vrozenou morální hodnotu práce. Druhý list *Tesalonickým* mluví jasně: „Kdo nechce pracovat, ať nejí“ (3:10). Evropané si tyto hodnoty uchovali. Eurobarometr z roku 2012 (European Commission 2012) ukázal, že „absolutní a stoupající většina Evropanů je proti upřednostňování volna před prací“. Podle tohoto průzkumu 41 % Evropanů souhlasilo s tvrzením, že „volno by mělo být důležitější než práce“, zatímco 54 % se vyslovilo proti.

názory & vzdělávání

Práce naplňuje i jiné role mimo to, že nám přinese na stůl jídlo: 1) Buduje vztahy mezi lidmi a vytváří texturu společnosti – mezi pracovníky a zákazníky; 2) Je způsobem seberealizace, dává životu význam, dává schopnost zlepšit svou pozici a dává lidem svobodu, zatímco blahobyť dělá lidi závislími; a 3) Je nástrojem budování spravedlivé, meritokratické společnosti. Vztahy mezi lidmi jsou v takové společnosti do velké míry určovány prací, kterou vykonávají, a jak dobře ji vykonávají. Všechny tři oblasti jsou klíčové pro náš svět tak, jak jej známe, a měli bychom se snažit je uchovat.

Závěr

To nejlepší, co nám technologie přinese, teprve přijde. Pokrok bude i nadále exponenciální, což znamená, že bude těžké na něj reagovat, a ještě těžší ho předvídat. Měli bychom proto vytvářet pružné, odpovědné sociální struktury a instituce, které budou reagovat rychle a autonomně, budou se přizpůsobovat změnám a podporovat podnikání ve flexibilitě a inovativnosti. Technologie budou eliminovat řadu úkolů, ale nezničí práci jako takovou. Lidé budou pracovat vedle technologií, které je budou doplňovat. Hendikepovaní a starší lidé budou moci zůstat součástí pracovní síly. Technologie také nabídne nové způsoby, jak sladit poptávku a nabídku, a dokonce umožní, aby neplacená práce byla ceněna v globálním měřítku.

Doporučení:

- Postavit EU do popředí technologické inovace, i když to bere pracovní příležitosti. Být první je lepší, než být poslední. Nové technologie celosvětově zabíjí pracovní příležitosti, ale lokálně vytváří nové.
- Přijmout změnu v pracovních uspořádáních a stavět na možnostech, které nabízí. Podpořit je v modernizaci sociálního státu místo potlačování sdílené ekonomiky a internetu.
- Zajistit prvotřídní technologickou infrastrukturu.
- Podpořit státní, podnikatelské i individuální investice do lidských zdrojů. Využít technologické a institucionální příležitosti k revizi vzdělání a snažit se nespoléhat jen na stát.
- Nespokojit se s tím, jak žijeme, jak budou žít naše děti a jaký život mají naši sousedé v Africe a Asii. Je potřeba léčit nemoci, vyčistit ekosystémy, prozkoumat planety, postavit a přestavět katedrály, školy a domy. Život by mohl být ještě lepší, než je, a takovým se nestane bez práce.

názory & vzdělávání

Zdroje

Dreyfus, H. L., 1991. *Being-in-the-world: A Commentary on Heidegger's Being and Time*. Cambridge, MA: MIT Press.

European Commission, The Values of Europeans, Standard Eurobarometer 77 (2012).

názory & vzdělávání

O autorovi:

Žiga Turk je profesor stavební informatiky na Ljubljanské univerzitě. Byl ve dvou slovinských středopravých vládách ministrem odpovědným za rozvoj, vědu, vzdělávání a kulturu. Působil jako člen několika vysoko profilových skupin v Bruselu a je členem akademické rady Centra pro evropská studia Wilfrieda Martense v Bruselu. Jeho akademické zájmy zahrnují informační technologie v architektuře, inženýrství a stavebnictví, celkový dopad informačních technologií na společnost a demokracii a internetová studia.

Editorka publikační řady: Mgr. Lucie Tungul, M.A., PhD.

Ke stažení dostupné na: <http://www.top-az.eu/ke-stazeni>

TOPAZ nenese žádnou odpovědnost za fakta či názory vyjádřené v této publikaci. Názory publikované v této studii nejsou názory TOPAZu. Plná zodpovědnost za názory leží na autorovi publikace.